Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat2020, s. 103-114

ISSN: 2149-0821 Doi Number:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.39318>

Prof. Dr. Erdal FIRAT

St. Clements Institute - Yönetim Bilimleri Profesörü, prof.dr.erdalfirat@gmail.com

DİN VE SİYASET İLİŞKİSİ

Özet

Çalışmada din ve siyaset arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Dinin kökenleri, siyasetle olan ilişkisi ve toplumları nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

Dinin toplumsal algılanışının ve bunun siyasete etkilerinin tartışıldığı makalede Türkiye'de siyaset ve din ilişkisi üzerinde durulmuş ve bu konu irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: siyaset, din, din ve siyaset, türkiye, dünya, fetö

RELATIONS BETWEEN RELIGION AND POLITICS

Abstract

In this study, the relationship between religion and politics has been examined. The origins of religion, its relationship with politics and how it affects societies are emphasized.

Religious and social perception of the article that discussed the impact that politics has focused on the relationship between politics and religion in Turkey and this issue was discussed.

Keywords: politics, religion, politics and religion, turkey, world, fetö

Din Olgusu

Dinler, genellikle içlerinden çıktıkları toplumun değerlerini yansıtmakla birlikte evrensellik iddiası da taşırlar. Bu yüzden doğdukları ortam değiştikten sonra da varlıklarını sürdürürler. Bu etkinin siyasal yaşama genellikle tutucu yönde yansıdığı iddia edilir. Fakat gerçekte dinler, getirdikleri kurallar ve inançlardan çok din adına konuşan ve yorum yapan insanların eylemlerine göre değerlendirilir(Kışlalı, 1995). Dinlere yaftalanan bu yorum ve davranışları ise o toplumun söz konusu andaki koşulları belirlemektedir. Bu da aynı ideolojiden çıkan siyasal rejimler arasında oluşan farklılıklar gibi aynı dinin gereklerine uygun olma iddiasını taşıyan siyasal sistemler içinde de büyük ayrılıkları ortaya çıkarmaktadır (Polat, 2010). Bunun asıl nedeni; dinin gerçekte insanlık tarihinin hemen hemen tümünde aşağı halk tabakalarının üstteki zümrelere karşı kendini tanımlama ve konumlandırmasında önemli bir dayanak noktası olmasıdır. Dinin tarihsel görevi olarak tanımlanabilecek bu durum; olağanüstü dönemlerde dinin halk katında bir ideolojiye dönüşmesi, olağan durumlarda ise iktidarı meşrulaştırma görevini yerine getirmesi ile ortaya çıkmaktadır (Polat, 2010). Bundan yola çıkarak din, bir ülkenin az gelişmiş bölgelerinde geleneksel güç ilişkilerini pekiştirirken, daha gelişmiş bölgelerde ise bir protesto biçimi olarak işlev görür (Yücekök, 1997). Din toplumun bir fonksiyonudur ve toplumun kendi kendini doğrulaması, sorgulaması ya da yadsımasını ifade etmektedir. Din, bir yandan bütünleştirici güçlerin en kuvvetlisi olsa da, diğer bir yandan toplumsal çözülmeye yol açan bir güçtür ve toplumu yeni bir temel üzerinde bütünleştirmeyi amaçlar (Vergin, 2000). Dinin önemli belirleyicilik işlevi üstlendiği geleneksel toplumlarda, sistem yaşamın en düşük standardına ve gerekliliklerine göre işlemekte ve bu her toplumda farklılıklar göstermektedir.

Din ve Siyaset İlişkisi

Din ve siyaset arasındaki ilişki, insanın tarihsel serüveniyle birlikte ortaya çıkmıştır ve uzun bir süre içinde değişik boyutlara sıçramış bir olgudur. Çünkü din, doğası gereği toplumun her kesiminde, toplumun oluşturduğu bütün kurumsal yapılarda kendini bir şekilde hissettiren bir olgudur. Böyle olunca siyaset ve yönetim bölgelerini ve bu alanda gerçekleşen faaliyetleri ve ilişkileri dinden bağımsız görmek ve değerlendirmek pek mümkün değildir. Din ile ilişkisi görmezlikten gelinerek yapılan siyasal ilişkiler yetersiz kalacaktır (Okumuş, 2003). Zira siyaset sosyolojisinin aile, eğitim, ekonomi, kültür gibi temel kurumları arasında yer alan din ve siyaset ilişkisi, toplumun diğer kurum ve olgularıyla olduğu gibi birbirleriyle de etkileşim içerisinde dirler. Çünkü hem din, hem de siyaset sosyal birer olgu olarak, sosyal ilişki ve etkileşimler ağı olarak değerlendirilen toplumda etkinlik gösterirler. Dolayısıyla birbirlerini dışlamaları veya görmezlikten gelmeleri, birbirlerinden kesin olarak uzak kalmaları mümkün değildir.

Bu bağlamda pek çok toplumsal göreve sahip bulunan dinin, en önemli siyasal işlevlerinden biri genelde siyasal sisteme ve özelde ise siyasal iktidarlara “meşruiyet kazandırma” olmaktadır (Turan, 2014). Din, meşrulaştırıcı işleviyle statükoyu, mevcut sosyal düzen ve düzenlemeleri, kurumları, kurumların işleyiş biçimlerinin vb. meşrulaştırarak toplum nezdinde geçerli kılar. Dinin bu kadar güçlü bir meşruiyet kaynağı olmasının sebebi kendisine siyasal iktidarı kutsallaştırıcı bir görev yüklenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden hemen hemen bütün siyasal iktidarlardan dini bir meşruiyet aracı olarak kullandığını söylemek mümkündür (Turan, 2014).

Bir siyasal iktidar için en temel problem, yönetilenlerin bu iktidar tarafından ortaya konulan siyasal ve sosyal düzenlemelere, yasaklamalara, kanunlara uymaları ve bu düzenlemelerin insanların bireysel varlıklarından daha üstün olduğunu kabul etmeleridir (Çevik, 2013). İnsanların kurallarla yönetilmeyi kabul etmeleri için, bu kuralları bildiren, tüm toplum üzerinde etkili, üstün bir güce boyun eğiyor olmaları en kısa yoldur. Doğaüstü güçlerin varlığına inanan, dinsel ve geleneksel inançların egemen olduğu bir toplumun bu değerleri paylaşmayan ya da onlara dayanmayan bir siyasal iktidara izin vermesi neredeyse imkânsızdır (Fromm, 1982).

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri toplumsal bütünlüşmeyi ve dayanışmayı sağlayacak insanüstü, toplum üstü değer ve ilkeler aranmıştır. Bu durum, toplumun yönetiminde egemen olan ve kural koyan güçlerin tamamen dinsel bir kimliğe bürünmesi ve doğaüstü, insan bilincinde yer edinmiş üstün güçlerin toplum yönetimine “yasallık” veya bir bakıma “meşruiyet” sağlaması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla her siyasi iktidar, egemenliğini belirli bir yere dayandırmak ve böylece iktidarına geçerlilik, süreklilik ve daha da önemlisi “meşruiyet” kazandırmak ihtiyacı gütmüştür. Bu meşruiyet arayışı, yönetilenlerin yönetenlerin koyduğu kurallara uygun davranmalarını sağlayacak ve iktidarın belirtilen gücüne yasal dayanak ve geçerlilik kazandıracak bir kaynağın varlığını gerektirecektir (Çetin, 2003). Eğer iktidar böyle bir kaynağa dayanmıyor ise yönetilenlerin ona rıza göstermesinin gerekçesi de olmayacaktır. İşte bu gerekliliği yüzyıllar boyunca “din” faktörü yerine getirmiştir (Çetin, 2001). Dinin yüzyıllarca iktidarın kaynağı ve meşruiyetinin dayanağı olarak görülmesi siyasal alanda teokratik (dinsel) yöntemlerin ortaya atılması sonucunu da ortaya çıkarmıştır. Teokratik teorilerin ortak yönleri, iktidarın meşruluğunu Yaratıcı’ya dayandırmalarıdır (Özçelik, 1984).

Sonuç olarak din, siyasal rejimler açısından bakıldığında, antik site devletlerinin toplumsal birlik ve bütünlüğüne, mutlak monarşilerin ve imparatorlukların kutsal misyonuna, ulus devletlerin kurtuluş ve kuruluşuna, günümüz demokratik rejimlerinin genel iradelerine fazladan bir yücelik katarak meşruiyet kazandıran bir araç olarak, farklı düşünürlerin, farklı gerekçelerle önem verdikleri bir kurumdur. Platon, ideal devletin ayakta kalmasının, huzuru devletin varlığında aramaktan geçeceğini, mutluluğun ise ortak bir Yaratıcı’ya inanmakla gerçekleşeceğini savunur. Ayrıca, dinin kullanılmasına gerekçe olarak da toplumun kurulu düzene (siyasal iktidara) itaatinin devamının sağlanmasını ve insanların eşitsizlik ve haksızlıklar karşısında kaderci bir tavır sergilemeleri gerektiğini gösterir. Platon’a göre siyasi iktidarın meşruluğu ve toplumun rıza ve itaatinin sürekliliği için din önemli bir unsurdur (Platon, 2005). Machiavelli ise dinin hükümdarlıklar üzerindeki rolünü incelerken, yönetilenlerin yasalara uyması, toplumun birliğinin sağlanması ve bunun sürekliliği için dinin kullanılması gerektiğini ileri sürer. Devletin uzun süre güçlü ve sağlam olarak ayakta kalmasında dinin çok eskiye dayanan kurumlarının, kurallarının, toplumun bunlara olan bağlılık ve inancının etkili olacağını belirtir (Machiavelli, 2008).

Weber’e göre din, toplumda ortak bir kader ve ülkü yaratılmasında önemli bir unsurdur. Toplum, sahip olduğu bu ortak kader inancını, zorluklar karşısında maddi ve manevi teselli kaynağı olarak kullanır. Bu yolla kendisine yeniden doğuş ve kurtuluş mitleri yaratır. Ek olarak din, bir toplumsal ve siyasi bütünleştirici araç olarak kullanılabilir. Buna göre din, siyasal iktidarın belirlediği ekonomik ve toplumsal yapıyı güçlendirecek önemli bir etken olmasının yanında, siyasi iktidara mutlak itaati emreden bir meşruiyet aracıdır (Weber, 1997). Siyasal iktidar, meşruluk ve din ilişkisinde Hobbes ilginç bir yaklaşım geliştirmiştir. Hobbes, devleti

“Ölümlü Yaratıcı” ilan ettikten sonra egemen gücün sadece Yaratıcı’ya hesap verebileceğini ileri sürmektedir (Hobbes, 2006).

Siyasal sistem açısından din, siyasal otoriteyi yönetilenlerin gözünde meşrulaştıran, yönetilenlerin kurallara uymasını sağlayan bir yapı olarak belirlemekte ve işlemektedir. Dinin bazı davranışları özendirmesinin yanında, siyasi iktidarın bazı davranışlarına da meşruluk kılıfı hazırlaması siyasi sistem açısından önem taşımaktadır. Siyasal iktidar ve meşruluk bağlamında dinin bu kadar önemli olması, ancak onun siyasal iktidarı kutsayan olma durumu ile açıklanabilir.

Tarih boyunca dini meşruiyet aracı olarak kullanmayan bir iktidar yok gibidir. Kendisini din dışı ilan eden iktidarlara dahi, dinin toplumsal birliği sağladığı düşünülen ritüellerini kullanmaktan geri durmamışlardır. Hatta çoğu zaman siyasal iktidarın kendi dini ritüellerini yarattığı ve onu esas aldığı gözden kaçmayan bir gerçektir. Hukuk ve siyaset tarihinin bu en güçlü ve en eski meşruiyet aracı, günümüz dünyasında bile modern değerlere uygun bir şekilde gücünü korumaktadır. Modernizm, dini inanışların bütünleştirici etkisini alt edebilecek gelişimi gösterememiştir. Bunun en bariz göstergeleri günümüzdeki antidemokratik ve teokratik eğilimler sergileyen siyasal rejimlerdir. Bu durum, söz konusu ülkelerdeki sosyolojik, politik, ekonomik hatta dış konjonktürel şartlarla açıklanabilir.

Günümüz toplumlarında da bireyler siyasallaşmaya başladıklarından itibaren bu iki kurumla birlikte yaşamaktadırlar. Din ile tanışan birey, aynı anda siyasetle de tanışmış olmakta ve siyasetin beraberinde getirdiği bir takım sorumluluklar ve haklarla da muhatap olmaktadır. Bu yüzden din ve siyasal alan ilişkisi, tarihin her döneminde insanlığı meşgul etmiş önemli bir problem olarak kabul görmüştür. Dolayısıyla dinin, bireylerin siyasal inançları, tutum ve davranışları üzerinde etkili bir faktör olduğu tarihsel ve sosyolojik bir gerçektir (Mardin, 1992). Buna bağlı olarak, bireylerin dinsel görüşlerinin siyasal tutum ve davranışlarının önemli bir bölümünü oluşturduğu söylenebilir.

Din ve siyaset kavramları, sosyolojik düşüncede içerik ve analiz edilebilirlik açısından benzerlik gösterir. Dinin kendine özgü doğası olduğu gibi siyasetinde toplumsal anlamda kendine özgü bir değeri bulunmaktadır. Din olgusu işlevsel olarak din sosyolojisi bilimine hizmet etmemektedir. Çünkü toplumsal hayatta dinî kimliklerin diğer toplumsal kurumları etkilemesi söz konusudur. Din siyasal farklılıklarda bile kendisini hissettirmektedir. Bilindiği üzere dinin doğasında teoloji, felsefe, vahiy ve metafizik konuları da yer almaktadır.

Din olgusal düzlemde birey ve kutsal arasındaki bağıntıda aranmalıdır. Dinin gerçek önemi ve amacı içsel dinî yaşantıda bulunmalıdır. Din sahasında geçerli olan bir ifadenin anlamı önemli bir dinî tecrübenin doğmasına bağlıdır. Aslında tüm dinler insanın Allah ile ilişkisini formüle etmesini amaçlar. Din veya dinsel olgu bütün insanlığın beslendiği geniş bir kaynaktır ki bu da kişinin Allah ile ilişkisidir. Din, bazen sosyal formlarda yalnızlık ve kopmalara sebep olsa da Allah ile olan bağlantı, bireylerin topluma karşı olan davranışlarında etkin olmuştur. Din ve toplum arasındaki ilişki, sosyolojik bir perspektifte din sosyolojisi ile bilimsellik kazanır. Dinî inanç ve öğretilerin sosyal hayata yansımaları insanlık tarihi boyunca olmuştur.

Allah-birey ilişkisi toplumun karakter kazanmasında belli bir yer elde etmiştir. Sosyal bilimlerin literatüründe yapılan birçok dinî araştırmaya göre; dinlerin objesi toplumdur. Dinsel pratiklerin toplumsal hayatta görülmesi ve toplumsal hayatı etkiliyor olması tarihsel ve sosyolojik bir gerçekliğe dayanır. Bireyler, inanç ve tutumlarıyla kendilerini topluma kazandırmaya, toplumla

kaynaşmaya çalışmışlardır. Din, toplumların anlamlı bir bütünlük kazanmasında önemli bir rol oynarken insanın kendisini evrende evinde hissetmesini sağlayan bilişsel bir durumdadır. Bu deneyim ve yaklaşımlar dinin toplum üzerindeki sosyal keyfiyet özelliğini göstermektedir.

Dinler, sosyolojik gerekçeler bağlamında ahlâkî sonuçlarda olabilirler. Çünkü dinler, bireyler için bir yaşam ve davranış rehberi sunmaktadır. Bu nokta, dinlerin toplumsal bütünleşmeyi sağlamada bir varoluşsal nitelik gösterdiğini kanıtlar. Dinin sadece toplumsal bütünleşme gücüne vurgu yapmamak gerekir. Çünkü din olgusu sosyolojik tabanda bireylerin dünyevî bakış açılarını da göstermektedir. Bireyler bireysel yaşam biçimlerinde dini temel alarak inanç bazı sosyal örgütlenmelere de gitmektedirler. Tüm toplumlarda görülen din eksenli cemaatler, din kavramının toplumsal yapı üzerindeki karakteristik özelliğini göstermektedir.

Din toplumu oluşturan diğer kurumlar gibi kurumsal bir işleve sahiptir. Din ilişkisel düzeyde diğer kurumları etkilediği oranda etkileşime de tâbî olmaktadır. Bu yönüyle din, kavramsal anlamda kendi içinde bir özerkliğe sahiptir. Çünkü din doğası gereği kendi alanında işlev görmelidir. Fakat dinin sosyolojideki varlığı sürekli olmalıdır. Din, kurumların özerkliği karşısında etkileyici bir unsur olarak varlığını devam ettirecektir. Böylelikle sosyal bütünleşme çatısı altında dinin yapısal değeri süreklilik gösterecektir.

İnsanlar din aracılığıyla gerçek hayatta da bir takım sosyal beceriler geliştirmiş ve bir dünya görüşü, basit anlamda siyaset ve ahlak kuralları ortaya koymuştur. Bu kurallar sayesinde insanoğlu farklı medeniyetler kurmaya başlamış, kendisini erdemli bir birey olarak yetiştirmeye çalışmıştır. Bugün ateist toplumlar bile din tarafından konulan ahlak kurallarını hala devam ettirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, insanların toplumsal hayattaki kurallarının dinden kaynaklandığını kabul ettiklerinde bu toplumsal gelişmeler daha da artacaktır.

İnsanların dine karşı olan tutumu zamanla bir dünya görüşü elde etmelerini sağlamıştır. Dine bağlanma duygusu, insanın bilimsel ve entelektüel hayatının oluşumunda insanî fa-ziletlerin gelişmesinde ve yeni medeniyetler kurulmasında önde gelen faktörlerden biri olmuştur. Bu bağlamda insanlar, kendilerindeki kazanımların farkına vardıklarında dinlerin toplumsal alandaki yansımaları artacaktır.

Din ve Toplum

Dinin özsel ve yapısal etkisinin hissedilmesi, bireysel ve toplumsal hareketlilikte gözlenmesiyle mümkündür. Böylelikle dinî yaşam ve tutumların belirtileri görülebilir. Bir dinin özünün gerektirdiği gibi ortaya konulabilmesi ancak o dinin etkilerinin anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Bu doğrultuda dinin eylem halinin incelenmesi gerekmektedir. İnsan hareketleri daha çok duygular toplamının bir sonucudur. İnsanın elde ettiği düşünsel kazanımların oluşmasında, dinî “cult”ların etkisi büyüktür. Kimi toplumlarda, din ile toplumsal yapı arasında dolaysız bir ilişki olduğu bilinmektedir. Bu, daha çok karmaşık olmayan ve ilkel dinlerde geçerli olurken farklı mezheplerin olduğu ve değişik inanç kalıplarının bulunduğu dinlerin yaşandığı toplumlarda ise dinin toplumsal yapıyla ilişkisi dolaylı olmaktadır. Genel olarak bütün dinlerde ortak olan nokta “tâbî”liktir. Yani, dine tâbî olmaktır. Dinin toplumsal görevini yerine getirmesi, bu tâbîlikle mümkün olurken kişilerin dinî açıdan canlı tutulmaları da buna bağlıdır. Hatta dinlerin, insan soyunun “tâbî”liğine olan eğiliminden ortaya çıktığı da söylenebilir. Kişi içten gelerek bir kutsala inanır ve bu kutsala tâbî olmuş ise kendisini daha rahat hissedecektir.

Çünkü görevin yerine getirilmiş olması, bir kutsal tarafından himaye edildiği düşüncesini doğuracaktır. Bu durum ile dinin getirisi olan normlar, sorumluluk ahlâkı ve ödevi ile şekillenecektir.

Modern zamanlarda din olgusu sosyal hayatta çok hissedilmese de dinin psikolojik ve sembolik gücü her dönem hissedilmiştir. Dinin psikolojik boyutu yadsınamaz. Örneğin; Said Nursî'nin fikirlerinin kabul edilmesini incelediğimizde, Nurculuğu psikolojik tereddüt ve arayışlara bağlayan kanalın belirleyici olduğu görülecektir (Adıgüzel, 2014).

Modern toplumlarda din, özel bir alanla sınırlandırılmak istenmiştir. Dinin özel alanla sınırlandırılması seküler bir evren arzulandığının göstergesidir. Bunun sonucunda din, sekülerliğe ağırlık veren bir dünya içerisinde kendisini yeni tanım ve ifade biçimleriyle şekillendirmek zorunda kalacaktır (Kolakovski, 1999).

Ülkemizde seküler algıdan nasibini almıştır. Zamanla geleneksel biçimi kuşatan dinden ve her türlü eski düşünceden kopma talepleri yaşanmıştır (Subaşı, 2002). Bu durum laikliğin toplum üzerinde egemen bir tarz olmasını belirlemiştir. Lâiklikle birlikte dinsel pratikler siyasallaşma eğilimi göstermiştir.

Dinsel davranışların zamana göre farklılık göstermesinde dönemin siyasal gücü etkin olmuştur. Bireyler inançları, tutumları ve dünya görüşleri doğrultusunda siyasallaşmaktadırlar. İnanç veya dindarlık öğretisi, kişilerin siyasal ve toplumsal kimliklerinin aydınlatılmasında işlevsellik gösterir. İnsanlar kendi tarihsel, sosyal ve kültürel kodlarına göre kimlik üretirler. Siyaset ve toplum arasındaki ilişki karşılıklı ve kurumsaldır. Politik eğilimler toplumsal şartlara göre değişkenlik göstermiştir.

Türkiye'de Din ve Siyaset İlişkisi

Türkiye'de dinî değerlerin siyasal yapıyı hangi ölçüde etkilediği sorgulanırken, siyasal yapının dinî yaşayışları hangi derecede etkilediği de tartışma konuları arasında yer almalıdır. Bazı çevrelere göre, İslâm dini ile laiklik bağdaşması mümkün olmayacak kavramlardır. Gerçekten de geleneksel bağlamda, İslâmî devlet anlayışı kendine özgü bir nitelik taşımakta, din ve siyaset kaynaşması da bu nitelikte kuramsal olarak kabul edilmektedir. Bunlara göre laiklik, çoğunluğu Müslüman olan bir topluma zorla dayatılan yabancı bir unsurdur. Laiklik, bir kesime göre de sadece Batıdan aldığımız ve geleneksel topluma yabancı bir ilkedir. Bunun sonucunda devletin din alanına bir düzenleyici olarak müdahalesini öngören eksik bir demokrasi anlayışı olmaktadır. Bir başka yaygın görüş ise siyasal İslâm yaklaşımı, din ve devlet işlerinin ayırımına izin vermemektedir ve bu yaklaşımın nihai amacı teokratik bir devlet düzeni kurmaktır. Bu nedenle de anayasa düzenini yıkmayı hedefleyen bir tehdit olarak algılanmaktadır (Fidancıoğlu, 2002).

Türkiye bir fikir süzgecinden geçmiştir. Dinî motiflere, hareketlere, tekke ve zaviyelerin faaliyetlerine son verilerek siyasal iktidarın din olgusu üzerinde dönüşümü gerçekleştirildi. Bu dönüşüm toplumsal yapıya göre değişiklik gösteren bir nitelikte olmuştur. Din ve siyaset ilişkisi özellikle cumhuriyet tarihi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu ilişki toplumsal yapının sosyolojik boyutunu göstermektedir. Temel esas ve ilkeler göz önüne alındığında Türkiye'nin ulus-devletleşme dönemi, çağdaşlığı ön plana alan laik siyasal bir yapıyı gerektiriyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile değişim, devlet ve din ilişkisi üzerinden gündeme

getirilmiştir. Çünkü ulus-devletin kendine has bir karakteristik yapıya sahip olması gerekiyordu. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllar, uluslaştırmayı ayakta tutabilen ve kontrol altına alabilen bir mekanizmayı gerektiriyordu (Adıgüzel, 2014).

İnsanlar farklı yer ve zamanlarda farklı politik eylemlerde bulunmuşlardır. Bu farklılık bireysel eğilimlerden çok toplumsal şartlarla açıklanmaktadır. Örneğin; klanlarda otorite tek elde toplanmamıştı, dolayısıyla da merkezî bir siyasal yapı oluşmamıştı. Topluluklar, toprağa yerleşip yoğunlaştıkça siyasal olgunun kişiselleştiği görülmektedir. Siyasetin sosyal hayatta merkezileşmesi, bireylerin tutum ve davranışlarında etkin olmuştur. Siyasallaşma kişiler üzerinde tek bir boyut olarak adlandırılmamalıdır. Çünkü modern siyaset, toplumsal hayatta çok hareketli bir kurumsallaşma sürecinde gerçekleşmiştir.

Siyasal güç toplumsal düzenin bir ürünüdür. Merkezileşmenin açığa çıkardığı bir statüleşmedir. Bu realite siyasal olguyu herhangi bir kurum veya konu ile sınırlandırmaz. Toplumsal hayatta gözlenen birçok olay siyasal olabilmektedir. Çünkü siyasal yapı, toplumda sınıfsal ve tabakalı bir nitelik göstermektedir. Siyaset, bir örgütleniş ve çatışma kültürünü yaratır.

Öğrenci hareketleri, ulusal ve etnik bölünmeler, dinî ve mezhepsel oluşumlar bu kültüre örnek gösterilebilir.

Siyasallaşma, siyasal katılım ile mümkün olmaktadır. Siyasal katılım siyaset kurumunun vazgeçilmezidir. İnsanlar siyasal katılım ile siyasal kimliklerini oluştururlar. Kimlik kazanımı, yönetilenlerin yönetim süreçlerine dâhil edilmesiyle gerçekleşir. Kişilerin yönetim üzerinde haklarının bulunması toplumsal bütünlük için önemlidir. İnsanlar politik katılım noktasında farklılık gösterirler. Yaşam tarzları, inanç, kültür, ilgi ve önemsenmek duygusu farklılıklar noktasında belirleyici olmuştur. Bireylerin algı ve hiyerarşik dünyalarının tanımlanması siyasallaşmayı aynı oranda tanımlayacaktır. Böylelikle insanların eğitim seviyeleri, ekonomik durumları, cinsiyet, meslek ve dünya felsefeleri sosyolojik verilerle izah edilecektir.

Siyaset ve siyasallaşma; kültürü, tarihsel alanı, iktisadî verileri ve din olgusunu sosyal hayatta meşru ürünler olarak görmektedir. Modern siyasal hayatta, dinin nereye konulacağı sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Din ve siyaset ilişkisi çok boyutlu bir sosyolojik okumadır. Dinsel ve siyasal pratiklerin sosyolojik temelde çözülmesi, din ve siyaset ilişkisini tarihsel ve toplumsal açıdan ele almayı zorunlu kılmaktadır. Çünkü din ve siyaset kavramları biçimsel ve işlevsel olarak farklı fonksiyonlara sahiptir. Dinsel ve siyasal pratiklerin topluma yansımaları ilişkisel boyutta açıklandığı gibi kendi alanlarında yaratılan düşün alanının izah edilmesiyle de açıklanabilir.

Comte, 19. yüzyılın başlarında “Üç Hal Yasası”nı tanımlarken birinci dönemi teolojik, ikinci dönemi metafizik-felsefik ve üçüncü dönemi ise pozitif olarak adlandırmıştı. Ne ilginçtir ki, günümüzde bilim, teknoloji, sanat ile adeta savaşıyor ve toplumsal birlikteliği halen daha din kurumu ile yakalamaya çalışan devletlere rastlanmaktadır. Demokrasi, insan hakları ve birçok özgürlükten yoksun bu teokratik rejimlerde ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir. Teolojik dönemde olan ve o dönemde kalmakta ısrar eden bu devletlerde hukuk kurallarının yerini din kuralları almıştır ve tabir caizse bilimle kavgalı olduğu için toplumsal çatışmalar sıklıkla yaşanmaktadır. Güncel ve basit bir örnek vermek gerekirse, bugün sözünü ettiğimiz teokratik devletlerde internette birçok siteye erişim yasaklanmıştır; haliyle bu akıl almaz yasakçı tavır kabul edilebilir değildir. Tam da bu noktadan hareketle konuyu Türkiye’deki tartışmalara çekecek olursak, ilk olarak Türkiye’nin yukarıda sözünü ettiğim ülkelerden farklı olduğu

gerçeğini ortaya koymak gerekmektedir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze dek tarihsel süreç düşünüldüğünde, Adnan Menderesli yıllardan şimdiye varıncaya dek Türkiye'de önemli bir kesim, Cumhuriyet öncesine dönülüp dönülmeyeceği, İran'daki gibi bir devrim olup olmayacağı, Türkiye'nin şeriatla yönetilip yönetilmeyeceği endişesi ile ömür tüketmektedir. Bu endişelerdeki haklılığı elbet tarihsel süreç gösterecektir; ancak bu olasılığın gerçekleşme ihtimalini birçok kesim gibi ben de düşük buluyorum. Bunun nedenlerini ortaya koymanın ayrı bir yazı konusu olacağı kanaatindeyim. Ancak, esas gelmeye çalıştığım nokta şudur ki, Türkiye'de din -her ne kadar Anayasa'da laikliğe yer verilse de- yıllar yılı toplumsal birlikteliğin kaynağı, olmazsa olmazdır. Türkiye'deki nüfus cüzdanlarında hangi dine mensup olduğunu yazma gereksiniminden vazgeçilmemesi tam da bu algının pratikteki sonucudur; her ne kadar din hanesinin yeni nüfus cüzdanlarında da kalacağı ama seçimlik olacağı -bireyin yazdırıp yazdırmama özgürlüğüne sahip olacağı belirtilmişse de- insanları etiketlemekten geri durulmayacağı aşikardır.

Bu etkileme bazen iyi bazen kötü sonuçlar vermektedir. Özellikle dindarlık iddiasıyla ortaya çıkan ve iktidara gelen partilerin hem dine hem de toplumsal düzene zarar verdikleri gözlenmiştir. Allah ve birey arasında olması gereken bu ilişkinin toplum önünde deyim yerindeyse pazara çıkması, toplumdaki kişilerin siyasi kazanç için dini ibadetlerini göstermek üzere yapmaları toplumda dine karşı bir algı oluşturmuştur. Son dönemlerde bunun en büyük örneklerini de ne yazık ki İslam dünyasında görüyoruz. Camilerde siyasi propagandalar yapılması, toplumun her kesimince sevilip saygı gösterilen din görevlilerinin bazı kesimlerin gözünde parti sözcüsü konumuna gelmesine neden oldu. Din eğitiminin ve hatta bazı kurumların idaresinin direkt tarikatlara bırakılması sonucu çok güçlenen tarikatlar siyasi kazanımlar elde etmeye çalıştılar. Dillendirilen yolsuzluklar, adam kayırmalar, dindarlık iddiasıyla çıkan partilerin samimiyetlerini yitirmelerine sebep olurken toplumda da bu dinin saygınlığını kaybetmesine yol açtı. Yapısı gereği Allah ve kişi arasında kalması gereken bu ilişkinin böyle kullanılması, yozlaştırılması en büyük zararı toplumun birleştirici gücü olan dinin kendisine, aynı zamanda bireyin maneviyatını düzenleyen inanma ihtiyacına da büyük zararlar verdi.

FETÖ ihaneti de Türkiye'de cemaatlerin ve tarikatların başıboş bırakıldıkları zaman nelere sebep olabileceklerine en büyük örnek. Fetullah Gülen Terör Örgütü ilk kez ortaya çıktığında bir din hareketi olarak kendini tanımladı. Kendine Hizmet Hareketi adını veren örgüt o günlerde yaptığı propagandalar ile tamamen din ve hayır işleri ile ilgilendiği izlenimini yarattı. Öğrencilere bolca burs ve yurt imkanı sağlamaları bu örgütü toplum gözünde de yüksek bir noktaya çekti ve insanlar örgüte toplanmaya başladı.

Bu aşamadan sonra eğitime daha büyük önem vererek toplumun gözünü boyayan örgüt, Işık Evleri denen örgüt hücrelerinde yetiştirdiği, kandırdığı, manipüle ettiği gençleri, giderek güçlenmenin getirdiği siyasi etkilerle devlette yüksek memuriyetlere getirmeye başladı. Örgütün bu yönü, örgüte her geçen gün daha fazla insanın katılmasına yol açtı. İnsanlar örgüte sadece bir yerlere gelmek, kendi çıkarlarına hizmet etmek için katılırken, örgüt de bu insanları kendi çıkarlarına göre kullandı.

Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonrası oluşan yeni siyasi ortam, FETÖ elebaşının sıradan bir vaizlikten çıkıp zaman içerisinde, bürokrasi koridorlarında dolaşan devletin en üst makamları tarafından protokollerde en ön saflarda yer verilen bir kanaat önderine dönüşmesine zemin hazırladı. Gelişen siyasal konjonktürlerle Fetullah Gülen cemaati iktidar partileri içinde önemli

mevziler ve mevkiler elde etmiştir. Bu zamandan sonra FETÖ artık devletle içli dışlı olmaya başlamıştır. Son 20 yılda etkisini iyice artıran Fetullahçı Terör Örgütü, nihayetinde gerçek yüzünü göstermiş ve ülkeyi bir yıkıma sürüklemeye çalışmıştır. Bu çaba boşa çıksa da dinin yanlış ellerde nasıl etkili bir silah olduğu görülmektedir.

Cemaatleri ve tarikatları yasaklamanın toplumda yaratacağı tepkiler aşikar da olsa bu gibi durumların önüne geçmek, Allah ve birey arasında gerçekleşmesi gereken bu ilişkinin belli kişiler ya da gruplar tarafından suistimal edilmesinin engellenmesi için bir denetleme mekanizmasının kurulması da şarttır. Yoksa insanların iyiliklerinden, zaaflarından ve zayıflıklarından faydalanacak böyle yapıların ortaya çıkması engellenemeyecek ve bu süreçte din de toplumsal yapı da büyük zararlar görecektir.

12 Eylül 1980 darbesi sonrası dönemde yargıya, orduya ve diğer devlet kurumlarına iyice sızan Fetullahçı Terör Örgütü elemanları toplum içerisinde huzursuzluk yaratmak ve ülkemizin toplumsal bütünlüğünü bozmak için çalışmalara başladılar. Bu tarihten sonra ülkemizdeki sorunlara yönelik çözümler üretmeye çalışan, bunları tartışmaya açan onlarca gazeteci, yazar, aydın suikasta uğradı. Fetullahçılar oluşturmak istedikleri milliyetçi-dindar profil için örgüt elemanlarını yetiştirirken, aynı zamanda toplumda bölünme yaratmak için de çalışmaya başladılar. Yargıda haksız yargılamalar, haksız mahkumiyetler FETÖ yargıçıları ve savcılarını tarafından verilirken, FETÖ'nün emniyete ve orduya sızan elemanları da faili meçhuller yarattılar. Özellikle ülkemizin doğu kesiminde bundan dolayı orduya ve emniyete olan güven azaldı. Fetullahçı Terör Örgütü bir ülkeyi bölmenin en kolay yolunun toplumu bölmek olduğunu biliyor ve toplumumuzu etnik ve dinsel açıdan yapabildiği kadar zarara uğratiyordu. Kürt Sorunu gibi bugün tartıştığımız pek çok toplumsal problemimizin çözülemez hale gelmesinde ve hatta bir yara olmasında Fetullahçı Terör Örgütü elemanlarının payı yadsınamayacak kadar büyüktür.

Bu kadar tecrübeye rağmen ülkemizde din istismarı alanına giren açıklamalar hala yapılmaktadır. 2019 yılının Mart ayında gerçekleşen seçimler öncesinde AK Parti'den Şanlıurfa Eyyübiye belediye başkan aday adayı olan Mustafa Gökteş bir konuşmasında, “31 Mart'ta AK Parti'ye oy verin, Erdoğan'a oy verin. Erdoğan'a oy verdikten sonra cennetin anahtarı cebinizdedir. Bunu iyi bilin.” beyanında bulundu. Daha önce AK Parti Şanlıurfa Milletvekili Kasım Gürpınar da bir konuşmasında “Oyunuzu bize vererseniz, mahşerde Allah size hiçbir hesap sormayacak” sözleriyle dikkat çekmişti. Daha önce de AKP Sivas Milletvekili İsmet Yılmaz, partisinin Sivas belediye başkan aday Hilmi Bilgin'e oy isterken ‘cenneti’ vadetmiş ve Bilgin'e oy vermenin ‘Ruz-i mahşerde (kıyamet günü) beraat belgesi (kurtuluş)’ olacağını söylemişti. (diken.com.tr, 2019) Kahramanmaraş'ta Kuran kursu açılışında konuşan Diyanet İşleri Bakanı Ali Erbaş, “Bizim Kur'an kurslarımız, kötülüklerden insanları uzaklaştırmanın merkezleridir. Kur'an kurslarında bir tuğlası olana, cennette bir ev verilecek” açıklaması da hem ilahiyatçılardan hem de halktan büyük tepki topladı. Bu tip açıklamalarla dine yarar yerine zarar verildiği gelen tepkilerden görülmektedir. (haber3.com, 2020)

SONUÇ

Din, bir değerdir; insana, ona kılavuzluk edecek prensipler temin eder, insan için hayatı anlamlı kılar, eşyayı ve olayları anlamlandırır. Toplumsal bir fenomen olarak din, toplumsal değerler noktasında önemli bir yere sahiptir. Bizatihi kendisi bir değer olan din, toplumda değerler üretebildiği gibi değerlere değer katabilmekte, değerlerin toplum katında kabulünde meşrulaştırıcılık işlevi görmektedir. Denilebilir ki, birçok değer toplumsal kabulünde, bir değer sistemi olarak din rol sahibidir. Toplumsal ve kültürel yaşamın bütün alanlarında, inanç, düşünce, bilgi, ibadet, grup, organizasyon gibi boyutlarda birey, grup ve toplum üzerinde yönlendirici, düzenleyici, kontrol edici, motive edici, takviye edici ve engelleyici etkileri olan din, değer üreten bir yaşam gerçekliğidir. Dinin ürettiği veya dinin kapsamında bulunan değerlerin bir kısmı toplumsal hayatta dinle bağıni sürekli olarak korurken, bir kısmı da zaman içinde dinden bağımsız hale gelebilmektedir. Dinden bağımsız hale gelen değerler de aslında dinden aldığı anlamlarla varlık bulmaya devam edebilirler. Din ve dinsel değerler, bir toplumsal olayın gerçekleşmesinde belirleyici, yönlendirici veya takviye edici yahut engelleyici roller oynayabilirler. Nitekim Weber, hayatta düzenli olma, israf etmeme, lüks hayat yaşamama, mesleğe bağlılık gibi dinî değerlerin modern kapitalizmin ortaya çıkışında önemli bir rol oynadığı görüşündedir.

Değerleri istismar, toplumsal ilişki ve etkileşimlerde kendini gösterir ve istismarı yapan kişi, grup veya organizasyon tarafından hedef kitle olarak belirlenen insanlardan bir çıkar elde etmek amacıyla gerçekleştirilir. Değerlerin istismarı, bir birey veya grubun başka bir birey veya grubun duygu, düşünce, inanç ve fiillerini değerler üzerinden istismar etmesi, kötüye kullanması, sömürmesi demektir. Örneğin dürüstlük bir değerdir; bir insanın dürüst olduğunu düşünün: Eğer bir insanın veya insanların, bir kuruluş veya organizasyonun, bu insanın dürüstlüğünü kullanarak, yani onun dürüstlüğünden yararlanarak ondan bazı bilgileri alıp kendi amaçları uğruna kullanması, sözgelimi kendisinin faydasına, başka insanların zararına olacak şekilde değerlendirmesi mümkündür. Burada yapılan şey, değer istismarıdır.

Yaşamlarını dini kurallara göre biçimlendiren insanları hakir görmeden, ateistliğin propagandasını yapmadan, İslamofobi gerçeğinin farkında olarak, kanımca, Türkiye’de din kurumunu siyasetten “koparmak” ciddi anlamda gerekli ve önemlidir. Sekülerleşme sürecinin tam anlamıyla yaşan(a)madığı Türkiye’de, metaforik olarak da ortaya konulduğu üzere, din ve devletin artık resmen ve katiyen boşanması gerekmektedir. Üstelik de devletin sekülerleşme sürecinden çok, insanın yani “bilincin sekülerleşmesi” gerekmektedir. Birey, dini ibadetini gerçekleştirirken bunun toplumsal ya da politik bir yönünün olmadığını kesinlikle içselleştirmelidir; tek kendi için (çıkarsız) ibadet etmelidir. Son zamanlarda Ankara’da cuma günleri metroda halka canlı yayın yapılması ve vaazın dinletilmesi, hatta insanların yürüyüş yollarında ulaşımı engelleyecek derecede namaz kılmaları, aslında, söylediğimin tam da tersi uygulamalardır. Özetle din, bireysel bir meseledir, olmak zorundadır; din ve vicdan özgürlüğü için devlet gerekli önlemleri şüphesiz almalıdır, lakin bu önlemlerin ötesinde sınırlar zorlanmamalıdır. Aksi halde toplumsal bütünlük-birliktelik gibi iddialı vurgularla dini yüceltmeye çalışmak kitlesel oranda çatışmaları beraberinde getirecektir. Yıllardır çeşitli fikir, dil, ırk çatışmalarından zarar gören Türkiye’de din ve mezhep (ya da cemaat) kavgasının da başladığını düşününüz; eminim böylesine bir kavga kolayına çözülemeyecektir. Sonuçta da geri dönülmez bir yol olması hasebiyle oldukça tehlikelidir. Zaten ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın genel açıklamasına bakıldığında dil, ırk, etnik köken, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, yaş

faktörleri gibi dinin üzerinde de hassasiyetle durulmakta ve bu faktörlerin her birinin ayrı ayrı bireylere/gruplara/topluluklara eşitsiz davranışların uygulanmasında etkili olacağı vurgulanmaktadır.

Yapısalcı-işlevselci düşüncenin önemli ismi sayılan Durkheim, dinin işlevinin toplumu bir arada tutmak olduğunu belirtir. Bu işlev için de çimento veya tutkal gibi metaforlar kullanır. Ancak Durkheim sonrasındaki yapısalcı-işlevselci sosyologlardan olan Merton, dinin yapıştırıcı ve tutkal görevi olduğu halde çatıştıran ve toplumu bir arada tutmak yerine bölen bir etkisinin de olabileceğini ortaya koyar. Merton'a göre dinin, işlevsel olmaktan çok 'işlev-bozma' etkisi daha ağır basmaktadır." Gerçekten de bugün faaliyet gösteren birçok dini cemaate mensup insanların yaşamları tutkalla birbirine bağlanmış gibidir. Öte yandan dini kurumların işlev-bozma yani çatışma örnekleri de oldukça fazladır: Dinler arası (İsrail-Filistin), mezhepler arası (Sünniler-Şiiler) ve cemaatler arası kavgalara sıklıkla rastlanmaktadır.

Böyle çatışmalar dini de yıpratmakta, insanları bu manevi dünyadan alıkoymaktadır. İnsanları kendi kültürlerinden uzaklaştırmakta, bir boşluğa itmektedir. Böyle bir toplumun ciddi sorunları olacaktır. İnsanların maneviyatının körelmesi bu bakımdan doğru değildir. Bireyleri kendi geçmişlerinden nefret eder hale getirmemek gerekir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Vefa (2014). "Şerif Mardin Düşüncesinde Din - Siyaset İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- Çetin, Halis (2001). "Devlet, İdeoloji ve Eğitim", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt: 25, No:2, ss. 201-211.
- Çetin, Halis (2003). "Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti -Meşruiyetin İktidarı", A.Ü.S.B.F. Dergisi, Sayı 58, No: 3, ss. 47-56.
- Dken.com.tr (2019). <http://www.diken.com.tr/akpli-goktastan-ilahi-vaat-erdogana-oy-verin-cennetin-anahtarini-alin/>, İstanbul.
- Fincancıoğlu, Yurdakul. (2002). İslam ve Demokrasi, Tûses Yayınları, İstanbul.
- Fromm, Erich (1982). Psikanaliz ve Din (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Haber3.com (2020). <https://www.haber3.com/guncel/diyanetten-tepki-ceken-cennet-vaadi-haberi-5080393>, İstanbul.
- Hobbes, Thomas (2006). Leviathan: Veya Bir Din veya Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi veKudreti (Çev. Semih Lin). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1995). Siyasal Çatışma ve Uzlaşma. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kolakavski, Leszek. (1999). Modernliğin Sonsuz Duruşması, (çev. Selahattin Ayaz),İstanbul.
- Mardin, Şerif (1992). Din ve İdeoloji. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2003). Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet
- Platon (2005). Devlet (Çev. Faruk Aydın). İstanbul: Müjde Yayınevi.
- Subaşı, Necdet. (1996). Türk Aydınının Din Anlayışı, İstanbul.

- Subaşı, Necdet. (2002). “Sorunlu Bir Alan: Din Sosyolojisi”, *Sorgulanan Sosyoloji*, ed.M.Çağatay Özdemir, Eylül Yayınları, Ankara.
- Turan, Erol (2012). *Siyasal Tutum Olarak Muhafazakarlık*. Konya: Palet Yayınları.
- Turan, Erol (2014). *Siyaset Bilimine Giriş*. Konya: Palet Yayınları.
- Turan, Erol ve Metehan Temizel (2015). *Türkiye’de Seçmen Davranışları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Vergin, Nur (2000). *Din, Toplum ve Siyasal Sistem*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Weber, Max (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* (Çev. Zeynep Aruoba). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Yücekök, Ahmet N. (1997). *Dinin Siyasallaşması: Din-Devlet İlişkilerinde Türkiye Deneyimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.